

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonaë, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

De Manipulo. Olim Mappula, Sudarium, Fanon. Ejus forma & usus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

nuncupatur: Anabole enim Græcè idem est ac Latinè Amictus. Isidor. lib. 19. Orig. cap. 25. *Anaboladium*, inquit, *amictorium lineum femininarum, quo humeri operiuntur.* Eadem voce utitur Ambrosius *lib. de benedictionibus Patriarcharum*, nam ubi nos legimus Gen. 49. *Lavabit in sanguine uvæ pallium suum*, ipse legit *Anaboladium suum*. S. Columba Virgo, cujus vita breviter recensetur in Martyrologio Gallicano *die ultima Decembris*, ut à satellitibus spatium orandi ante Martyrium impetraret, dedit eis Anabolarium suum, quod pallii fericee genus Saussaius interpretatur.

De Alba & Cingulo. Alba nomen unde. Dicta etiam Camisia. Linea tunica usus apud Ethnicos.

Linea tunica talaris erat prima vestis sacerdotalis in veteri Testamento, quæ nobis secunda est. Græcè *Poderis* dicitur, quia descendit usque ad pedes, quos illi *podas* vocant. Paulinus Tyrionum episcopus orat. habitam in templi dedicatione apud Eusebium *lib. 10. cap. 4.* sic exorditur. *Amici & sacerdotes Dei, qui potestatem indui estis*, sacra scilicet tunica talari, ut Latinus interpretatur loquitur. A scriptoribus ecclesiasticis *Alba* à colore nuncupatur: cujus nominis mentio fit in concilio Carthaginensi sub Anastasio I. *can. 41.* quo præcipitur, ut Diaconus tempore tantum oblationis vel lectionis *Alba* utatur. Et in Narbonensi sub Pelagio II. ubi decernitur, ne Diaconus aut subdiaconus vel lector, antequam Missa consummetur, *Alba* se præsumat exuere. Legitur quoque in Ordine Romano, & in tractatu de ritibus Ecclesiæ, quem sub nomine Caroli Magni edidit Wolfgangus Lazius. Alii *Camisiam* vocant. Amalarius *lib. 2. cap. 18.* *Postea Camisiam induimus, quam Albam vocamus.* Isidorus *lib. 19. originum cap. 21.* *Poderis est tunica sacerdotalis linea corpori astrieta usque ad pedes descendens. Hæc vulgò Camisia vocatur.* Et cap. sequenti, *Camisias*, inquit, *vocamus, quod in his dormimus in Camis, id est in stratis nostris.* *Camisias* igitur nomen ei tributum, quia similis est tunicæ lineæ interiori, qua utimur in camis, id est in lectulis nostris. *Camis* enim dixerunt Græci strata humilia, & terræ propiora. Anastasius in vita Benedicti III. inter donaria, quæ Rex Saxonum misit Ecclesiæ S. Petri, enumerat *Camisias albas sigillatas holosericas cum chrysoclavo.* *Camisias* autem auro clavatas non ad ornatum templi,

ut credidit Casaubonus, sed ad usum Sacerdotum sacrificantium comparatas observavit Ferrarius *lib. 3. de re vestiaria c. 5.* Neque enim hic agitur de tunicis lineis interioribus; in quibus aurum mitti Alexander apud Lampridium dementiam iudicabat propter auri rigorem & asperitatem; sed de Camisiis, quæ super alias vestes injiciuntur, in quibus auri rigor & asperitas gestantibus non est incommoda. Ordo Romanus, ubi loquitur de episcopi consecratione, *lineam sine addito* vocat dicens, *Induunt eum lineam & cingulum.* Lineam verò tunicam etiam ab Ethnicis in sacris adhibitam testatur Apulejus in Apologia, *Mundissima lini seges inter optimas fruges terra exorta, non modo induit & amictui sanctissimis Aegyptiorum sacerdotibus, sed operui quoque in rebus sacris usurpatur.* Idem fabulæ *Milesiæ lib. 2.* sacerdotes describit lineæ vestis candore puro luminosos. De sacerdotibus Isis nota sunt Ovidii carmina:

*Nec tulinigeram fieri quid possit ad Isim
Quæseris.*

Et alibi:

Nunc Dea linigerâ colitur celeberrima turbâ.

Pythagorici quoque lineis vestibus utebantur, ut docet Schefferus *lib. de Italica Philosophia cap. 14.* de cuius rei causa interrogatus Apollonius apud Philostratum *lib. 8.* respondit, *Quia me terra que alit, etiam vestit.* Et paulò post. *Vestem quam à morticinis plerique ferunt non puram esse ratus Pythagoras, linea veste usus est.* Porro *Alba* ne defluat & gressum impediatur cingulo stringitur, quod in lege balthus, à Græcis *Zona* dicitur. De ejus profano usu multa congerunt Saussaius *lib. 3. citata Panoplia*, & Ferrarius *lib. 1. de re vestiaria.* Varias autem cingulorum formas describit Isidorus *lib. 19. Originum cap. 33.*

De Manipulo. Olim Mappula, Sudarium, Fanon. Ejus forma, & usus.

V. Manipulus posterioris ævi additamentum est, neque in antiquis Ritualibus commemoratur, nec à priscis Patribus inter sacras vestes recensetur. Erat autem lintea sindon five mappula brachio sinistro alligata, qua sudor & fordes abstergebantur, ut illi passim testantur, qui de divinis officiis tractatus ediderunt. Alcuinus. *Mappula, que in sinistra parte gestatur, qua pituitam oculorum, & narium detergimus, præsentem vitam designat, in qua superfluos*

suos humores patitur. Amalarius lib. 2. cap. 24. Sudarium ad hoc portamus, ut eo detergamus sudorem. In manu sinistra portatur, ut ostendatur in temporali vita tedium nos pati superflui humoris. Robanus Maurus lib. 1. de Instit. Clericorum cap. 18. Quartum Sacerdotis indumentum Mappula sive mantile est, quod vulgo Fanonem vocant. Est autem Fano vox Saxonica, quæ expansum vel extensum significat, ut docet Vossius lib. 2. de viuis serm. cap. 7. In Ordine Romano qualiter Missa celebretur: Deinde Subdiaconus regionarius ponit Mappulam in sinistro brachio Pontificis super planetam. Tempore Gregorii Magni soli clerici Romanæ Ecclesiæ Mappulis utebantur: Sic enim ille loquitur lib. 2. epist. 54. ad Joannem Archiepiscopum Ravennatem. Illud autem quod pro utendis à clero vestro Mappulis scripsistis, à nostris est Clericis fortiter obviatum, dicentibus nulli hoc unquam alii civilibet ecclesiæ concessum fuisse. Sed nos servantes honorem fraternitatis tuæ, licet contra voluntatem antedicti cleri nostri, primis Diaconibus vestris in obsequio dumtaxat tuo Mappulis uti permittimus: alio autem tempore, vel alias personas hoc agere vehementissimè prohibemus. Duravit autem hic Mappulæ sive sudarii lintei usus, donec in locum ejus Manipulus, non ad tergendas sordes, sed ad ornatum suffectus est; qui propterea ejus materiæ & texturæ est, ex qua stola & planeta fieri solent. Hanc verò mutationem mappulæ in manipulum sæculo decimo factam conjicio: nam Alcuinus & Amalarius, qui sæculo nono vixerunt, mappulis usum tunc viguisse ostendunt. Manipuli autem mentio fit in veteri Missa ex codice Ratoldi Abbatis Corbeienfis apud Menardum, qui Ratoldus vixit anno 980. Olim, ut apparet ex antiquis picturis, ejus forma longior erat & strictior, vix duos pollices excedens, quemadmodum & stola, & linea utrimque æquali à summo ad imum limbum defluebat: nec erat extrema pars latior, sicut nunc est. Quod verò Manipulus proprium subdiaconi indumentum, ut Scholastici existimant, veteri usu non fuerit, argumento esse inter cætera potest, quod illo uterentur, qui nullo ordine initiati erant. Testis est Lanfrancus Cantuariensis epist. 13. dicens: In cœnobiiis Monachorum etiam Laici cum Albis induuntur, ex antiqua Patrum institutione solent ferre Manipulum. Verum hæc consuetudo, ut in notis ad eandem epistolam vir eruditus Lucas Dacherius observat, abrogata postmodum fuit in concilio Pictaviensi sub Pa-

schali. II. c. 5. *Vt nemo Monachorum deinceps Manipulis utatur, nisi fuerit subdiaconus.* Manipulo nostro respondet apud Græcos Epimanicion, de quo agit Goar in notis ad Chrysostomi Liturgiam num. 12. Cùm Planeta totum corpus ambiret, ut mox videbimus, ea super brachia duplicata & triplicata, ut Gemma animæ ait lib. 1. cap. 207. & 208, Manipulus extremo loco brachio expedito imponebatur: qui ritus tunc omnibus Presbyteris communis, nunc in solis Episcopis remansit, quibus peracta confessione à Ministris imponitur; quia prisco more post confessionem casula elevari solebat.

De Stola. Quid fuerit apud veteres Ethnicos, Iudeos, Christianos. Cur nostræ hoc nomen tributum. De palla linostima. Stola olim Orarium. Quædam de hoc, ejusque usu sacro & profano.

VI. **S**TOLÆ nomen apud profanos scriptores tam Græcos à quibus fluxit, quam Latinos, muliebrem vestem significat ad talos usque demissam. Unde Cicero mores effæminatos Marci Antonii redarguens Philip. 2. ait, *Sumpstisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti.* Erat autem propriè matronarum vestimentum, ut docet Ferrarius de re vestiaria lib. 3. cap. 17. adeò ut impudicæ mulieris nota foret brevior tunica, & Tertullianus lib. de Pallio. cap. 4. inter signa ejuratæ pudicitie recenset matronam in publico sine stola. Interdum tamen sumptam legimus pro quolibet genere vestimenti, Regum, Sacerdotum, & Privatorem. Nam Genes. 41. cùm Pharaon constituit Joseph super universam terram Ægypti, vestivit eum stola byssina: & ipse Joseph Genes. 45. singulis fratribus suis proferri iussit binas stolas; Benjamin verò dedit quinque stolas optimas. In libro quoque Esther cap. 6. cum dixisset Aman, eum quem Rex honorare vellet, debere indui vestibus regis: tum sequitur tulisse stolam, & induisse Mardocheum. Filium item prodigum ad se revertentem iussit Pater indui stola prima, eximia scilicet, & omnium quæ domi erant pretiosissima. Zozimus lib. 4. ait Julianum concessisse Procopio, ut regiam stolam haberet: & Diodorus Siculus lib. 2. narrat, Arbacem, qui primus ex Medis Assyriorum imperium defuncto Sardanapalo occupavit, indutum regia stola Regem appellatum fuisse. De stola summi Sacerdotis in lege veteri agit Josephus lib. 15. *Antiquit.*